

## КОНЦЕПЦІЯ ГІГІЄНИЧНОГО СУПРОВОДУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У СУЧАСНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Здоров'я людини є основою становлення соціально дієздатної особистості, а тому визначається Конституцією України як найбільша цінність держави. Невпинне зростання рівня здоров'я будь-якого демократичного суспільства є домінуючим ідеалом його життєдіяльності і підпорядковує всі інші інтереси. Відповідно до цієї мети пріоритетним є: розробка напрямів оздоровлення населення; наукове розкриття умов і чинників, що призводять до позитивних і негативних відхилень у стані здоров'я різних соціальних, віково-статевих груп населення.

За останні роки в Україні значно погіршилась медико-демографічна ситуація: зменшується тривалість життя, знижується рівень народжуваності, високою є поширеність інфекційних хвороб (туберкульоз, ВІЛ/СНІД) та хронічних неінфекційних захворювань.

Особливою загрозою майбутньому країни є нинішній стан здоров'я і спосіб життя найбільш перспективних у віковому аспекті категорій населення – дітей і молоді. За даними моніторингу поширеність захворювань серед дітей за останні роки зростає на 12,1%, зокрема хвороб системи кровообігу – на 12,5%, органів дихання – на 14,6%, хвороб нервової системи – на 20,1%, органів травлення – на 16,4%, новоутворень – на 28,2% [10, 6]. Звертає на себе увагу виникнення у віці 7 – 17 років захворювань, які є нетиповими для дитячого віку (остеохондроз, артеріальна гіпертензія, ранні прояви атеросклерозу).

Наведені дані не дозволяють оцінити стан здоров'я дітей навіть як задовільний. Зростання первинної захворюваності, патологічної ураженості, постійне зростання темпів погіршення основних статистичних показників системи охорони здоров'я свідчить про необхідність ефективної діяльності і взаємодії всіх інституцій суспільної діяльності, які мають відношення до виховання і навчання дітей.

Загальновідомо, що на стан здоров'я дітей впливає і так званий "шкільний фактор", про що свідчить суттєве збільшення захворюваності за період навчання у школі. За даними попередніх досліджень, впродовж 10 років навчання у школі кількість здорових дітей зменшується у 4,2 рази, збільшується кількість ендокринної патології, хвороб очей, патології опорно-рухового апарату. Однак поряд із сукупністю чинників, що об'єднуються поняттям "шкільний фактор" існують не менш важливі передумови низького рівня здоров'я: вплив негативних чинників умов життєдіяльності, довкілля, соціальне розшарування суспільства, значне поширення індивідуальних факторів ризику захворювань [12], недостатня гігієнічна освіта та відсутність у дітей і батьків мотивації і навичок здорового способу життя, відповідального ставлення до збереження і зміцнення здоров'я [1, 4, 8, 9].

Крім того, діти і підлітки надають перевагу пасивним формам дозвілля, не при звичасні до фізичної культури і спорту, спостерігається тенденція омолодження віку залучення до куріння, вживання алкоголю і наркотиків. Значна кількість школярів 10 – 17 років має дуже низький рівень рухової активності (45,45±3,81% хлопців і 60,56±3,74% дівчат). Питома вага групи дітей з низьким рівнем рухової активності у 4,05 рази переважає групу школярів з високим рівнем рухового компоненту [5].

Оскільки здоров'я підрастаючого покоління істотно погіршилося, а здоровий спосіб життя не став характерним для більшості жителів країни, існує нагальна потреба у зміні підходів до оздоровчої проблеми, передусім концентрації організаційних зусиль на оптимізації ролі здоров'яформувальних чинників шкільного середовища, а саме на підвищенні ефективності шкільного фізичного виховання (ФВ).

Метою дослідження було – обґрунтувати принципи гігієнічного супроводу фізичного виховання дітей у сучасних загальноосвітніх навчальних закладах.

Використовувалися загальнонаукові логічні методи – теоретичний аналіз і синтез, моделювання та аналіз даних науково-методичної літератури.

Принципи ФВ визначені у нормативних документах і повністю відповідають теорії фізичного виховання, науковим дослідженням у галузях вікової фізіології, фізичної культури і спорту, гігієні дитинства. Зміст принципів полягає у індивідуальності, особистісно-орієнтованому навчанні, пріоритетності оздоровчої спрямованості, широкому застосуванні різноманітних засобів і форм фізичного вдосконалення [2].

При цьому критеріями ефективності ФВ є достатній рівень їх компетентності в освітній галузі "Здоров'я і фізична культура", що полягає в опануванні теоретико-методичними знаннями навчальної програми "Фізична культура", відповідним рівнем фізичного розвитку та здоров'я, умінням використовувати різноманітні засоби фізичної культури (ФК) в повсякденному житті, дотримуватися здорового способу життя. Як видно і принципи і критерії ефективності визначають актуальність оздоровчого компоненту.

Проте, згідно з навчальною програмою для загальноосвітніх навчальних закладів "Фізична культура" (5 – 12 класи), головними критеріями навчальних досягнень учнів є комплексне оцінювання знань, техніки виконання та нормативних показників фізичної підготовленості. Загальновідомо, що на практиці оцінювання досягнень дітей за предметом "Фізична культура" зводиться до використання тільки єдиних критеріїв – віково-статевих середньостатистичних нормативів фізичних якостей. Всі інші принципи теорії фізичного виховання, перш за все оздоровчий, залишаються поза системою оцінювання якості їх реалізації.

Таким чином, на сьогодні у галузі ФК існує головна проблема, яку у контексті теорії управління можна розглядати як протиріччя між очікуваннями досягнення мети фізичного виховання, що є підґрунтям планування напрямків освітнянської діяльності, і фактичним досягненням та контролем тільки одного компоненту фізичного виховання – рівня фізичної підготовленості, що зумовлює відсутність принципу зворотного зв'язку для прийняття адекватних рішень щодо удосконалення педагогічного процесу та підвищення оздоровчого потенціалу ФВ, обґрунтування ефективності новітніх здоров'яформувальних технологій і методик навчання.

Крім того, існує ряд протиріч, які можна розглядати як причини неефективного функціонування системи ФВ у навчальних закладах, а саме: невідповідність очікувань суспільства щодо ролі фізичного виховання, як здоров'яформувального компоненту загальної культури суспільства; невідповідність інфраструктури фізкультурно-оздоровчої діяльності у навчально-виховній і соціально-побутовій сфері потребам підрастаючого покоління; незадовільний стан матеріально-технічної бази для занять ФК і спортом; науково не обґрунтовані підходи до регламентації фізичного навантаження на заняттях зі школярами з різним рівнем функціональних можливостей організму; відсутність науково - обґрунтованих нормативів фізичної підготовленості дітей на основі індивідуально-типологічних особливостей організму; недостатнє використання сучасних підходів до експрес-оцінки ефективності уроків ФВ.

Ураховуючи реалії сьогодення, що характеризуються стійкими тенденціями зростання захворюваності дитячого населення, дисгармонійністю фізичного розвитку, зниженням рівня фізичної підготовленості та працездатності, одним з провідних завдань є створення сприятливих умов для високоєфективного фізичного виховання та підвищення його керівності на основі гігієнічних принципів управління якістю фізичного виховання у закладах освіти.

Поняття "управління якістю фізичного виховання" слід трактувати як діяльність усіх учасників навчально-виховного процесу, що спрямована на збереження і зміцнення здоров'я, розвиток основних фізичних якостей та рухових здібностей, підвищення рівня фізичної підготовленості учнів, формування навичок самостійного використання фізичної активності, виховання інтересу, потреби і звички до занять фізичними вправами впродовж життя [3].

Метою концепції є забезпечення високої ефективності ФВ дітей шляхом актуалізації оздоровлювального компоненту і використання гігієнічних принципів управління якістю ФВ дітей, спрямованого на формування фізичного та духовного здоров'я, удосконалення фізичної і психічної підготовки до ведення активного життя та професійної діяльності.

Концепція ґрунтується на міжгалузевому підході до вирішення проблеми збереження і зміцнення здоров'я дітей, який поєднує зусилля закладів охорони здоров'я та освіти.

Соціальне значення системи гігієнічного супроводу фізичного виховання полягає в можливості позитивного впливу на вирішення таких питань:

- збереження і зміцнення здоров'я дітей у умовах навчальних закладів;
- реалізація потреб суспільства у вихованні соціально дієздатного покоління; забезпечення творчих і трудових ресурсів держави.

Основні завдання системи гігієнічного супроводу управління якістю фізичного виховання:

- формування нормативного, організаційного, інформаційного забезпечення фізичного виховання;
- створення і забезпечення належних гігієнічних умов для реалізації функцій фізичного виховання (оздоровчої, виховної, розвиваючої) на основі впровадження методології оцінки здоров'яформувального потенціалу навчальних закладів;
- формування принципово нової системи управління якістю фізичного виховання на засадах системи постійного гігієнічного контролю на основі моніторингу фізичного стану дітей та здоров'яформуючого потенціалу навчального закладу із використанням системи зворотного зв'язку;
- застосування адекватних діагностичних підходів до оцінки фізичного стану, враховуючи показники фізичного розвитку дітей, адаптаційних можливостей організму, фізичної підготовленості і працездатності в умовах навчального процесу з фізичної культури;
- удосконалення особистісно-орієнтованого підходу до навчання за предметом "Фізична культура" шляхом впровадження диференційованої оцінки фізичної підготовленості дітей протягом усього періоду навчання;
- обґрунтування раціонального використання ФВ у навчальному процесі загальноосвітніх навчальних закладів;
- створення інформаційної системи моніторингу якості ФВ на основі актуалізації медичного контролю фізичного виховання дітей у закладах освіти для координації управлінських рішень усіх ланок системи забезпечення фізкультурної освіти дітей (педагогічний колектив, медичні працівники навчальних закладів, управління освіти і науки) у мережі установ освіти і науки та охорони здоров'я.

Концептуальна модель системи гігієнічного супроводу ФВ на основі медико-педагогічного контролю дозволяє визначити зв'язки і напрями впливу

різних компонентів фізичного виховання як навчального процесу.

Зокрема планування здійснюється відповідно до навчальної програми освітньої галузі "Фізична культура", навчальних планів і методичних рекомендацій.

Виконання роботи (або діяльність за певним процесом) повинно відбуватися за визначеними педагогічними технологіями в освітній галузі "Фізична культура" з залученням усіх ресурсів і постійними медико-педагогічним контролем відповідності фізичного навантаження функціональним можливостям організму дітей.

Для здійснення контролю використовуються методи обліку, аналізу показників навчальних досягнень з визначенням адаптаційних можливостей організму, фізичного розвитку, фізичної працездатності та фізичної підготовленості дітей.

На етапі корекції діяльності передбачається дослідження ступеню здійснення очікувань дітей і батьків від фізичного виховання у навчальному закладі і розробка рекомендацій щодо покращення навчального процесу з фізичного виховання.

У результаті використання гігієнічного супроводу формується оцінка якості ФВ дітей у ЗНЗ відповідно до санітарно-гігієнічних умов та організації навчального процесу; кваліфікаційного складу педагогічних та медичних працівників; відповідності програм, засобів ФВ прогнозованим результатам навчально-виховної діяльності; наявності механізму оцінки управлінського впливу на систему ФВ у ЗНЗ; результатів навчальних досягнень учнів за критеріями функціонально-резервних та адаптаційних можливостей організму, динаміки змін показників фізичної підготовленості; доступності фізкультурно-оздоровлювальних форм діяльності.

Висновки. Провідні ідеї концепції системи гігієнічного супроводу фізичного виховання в навчальних закладах полягають у наступному:

- реалізація на практиці системно-процесного підходу до організації навчального процесу з ФВ, що полягає у розширенні діагностичних показників організації з точки зору процесуальної та результуючої компоненти фізичного виховання;

- використання існуючої в організаційно-штатній структурі навчального закладу служби шкільної медицини і розгортання на її базі системи постійного гігієнічного контролю за ФВ при забезпеченні співпраці з іншими організаційними структурами закладу освіти;

- досягнення високого рівня координованості у діяльності, прийняття управлінських рішень учасників навчального процесу, оптимальному розподілі функцій і повноважень у реалізації медичного контролю.

Перспективним напрямом у подальшому є розробка і впровадження медико-педагогічного моніторингу якості здоров'яформувального потенціалу навчального закладу і фізичного стану школярів на основі концепції гігієнічного супроводу шкільного фізичного виховання.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Даниленко Г. М. Гігієнічні основи системної оптимізації формування здоров'я дітей в умовах загальноосвітнього навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора мед. наук : спец. 14.02.01 "Гігієна" / Г. М. Даниленко. – К., 2007. – 40 с.
2. Державні вимоги до системи фізичного виховання дітей, учнівської і студентської молоді // Фізичне виховання в школі. – 1999. – № 3. – С. 29 – 32.
3. ДСТУ ISO 9001-2001 – Система управління якістю. Основні положення та словник. – [Чинний від 2001-01-01]. – К. : Держстандарт України, 2001. – 29 с. – (Національний стандарт України).
4. Калиниченко І. О. Оцінка факторів ризику формування патологій у підлітків навчально-виховних закладів / І. О. Калиниченко, М. Ю. Антомонов // Гігієна населених місць. – К., 2004. – Вип. 43. – С. 503 – 507.
5. Калиниченко І. О. Гігієнічна оцінка обсягу і форм рухової активності підлітків 14-17 років / І. О. Калиниченко, М. Ю. Антомонов // Гігієна населених місць. – К., 2005. – Вип. 45. – С. 364 – 369.
6. Лук'янова О.М. Проблеми здоров'я здорової дитини та наукові аспекти профілактики його порушень / О. М. Лук'янова // Мистецтво лікування. – 2005. – № 2. – С. 6 – 15.
7. Панасюк В.П. Научные основы проектирования педагогических систем внутришкольного управления качеством образовательного процесса / В. П. Панасюк. – М. : Изд-во Исслед. центра проблем качества подготовки специалистов, 1997. – 297 с.
8. Полька Н. С. Взаємозв'язок морфо функціонального стану організму учнів 2 – 3 класів з режимом їх життєдіяльності / Н. С. Полька, С. В. Гозак, А. Г. Платонова // Формування здоров'я дітей, підлітків та молоді в умовах навчального закладу : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, (Суми, 17 – 19 квітня 2006 р.) / М-о освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет ім. А. С.Макаренка. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. – С. 265 – 269.
9. Полька Н. С. Гігієна дитинства: невідкладні організаційні заходи / Н. С. Полька, Н. Я. Яцювська, Г. М. Єременко // Актуальні питання гігієни та екологічної безпеки України (третій марзєєвський читання) : зб. тез доповідей наук.-практ. конф. / ДУ "Інститут гігієни та медичної екології ім. О. М. Марзєєва АМН України". – К., 2007. – Вип. 7. – С. 102 – 103.
10. Ситуаційний аналіз стану охорони здоров'я дітей та підлітків в Україні. Частина II. Забезпечення принципу соціальної справедливості відносно здоров'я дітей і підлітків / О. О. Дудіна, Г. О. Слабкий, Р. О. Моїсєєнко [та ін.] // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2008. – № 2. – С. 8 – 16.
11. Теория управления / под общей ред. А. Л. Гапоненко, А. П. Панкрухина. – М. : Изд-во РАГС, 2003. – 558 с.
12. Ottawa Charter for Health Promotion // An International Conference on Health Promotion: The Move Towards a New Public Health (November 17-21, 1986. – Ottawa, Ontario, Canada). – Abstract Book. – P. 1 – 5.
13. Defining Quality in Education Document No. UNICEF/PD/ED/00/02 UNICEF New York. – P. 42.

Подано до редакції 21.05.10

## РЕЗЮМЕ

У статті обґрунтовано принципи гігієнічного супроводу фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах. Визначені основні завдання гігієнічного супроводу фізичного виховання і розроблено концептуальну модель системи якості фізичного виховання на основі системи постійного гігієнічного контролю. Для визначення суті гігієнічного аспекту управління якістю фізичного виховання дітей використано принципи і поняття сучасної теорії управління.

**Ключові слова:** управління, якість освіти, фізичне виховання, оздоровчий компонент, здоров'яформуючий потенціал.

*Н.С. Полька, І.А. Калиниченко*

## КОНЦЕПЦІЯ ГІГІЄНИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

## РЕЗЮМЕ

В статье обоснованы принципы и основные задачи гигиенического сопровождения управления качеством физического воспитания в учебных заведениях и разработана концептуальная модель системы качества физического воспитания на основе принципов постоянного гигиенического контроля. Для определения сути гигиенического аспекта управления качеством физического воспитания детей использованы принципы и понятия современной теории управления.

**Ключевые слова:** управление, качество образования, физическое воспитание, оздоровительный компонент, здоровьесформирующий потенциал.

*N.S. Polka, I.A. Kalinichenko*

## THE CONCEPT OF HYGIENIC ACCOMPANIMENT OF CHILDREN'S PHYSICAL EDUCATION AT MODERN COMPREHENSIVE EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

## SUMMARY

The article substantiates principles and main tasks of hygienic accompaniment of administrating the quality of physical education at educational establishments; suggests an elaborated conceptual model of the system of physical education quality on the basis of principles of constant hygienic control. To determine the essence of the hygienic aspect of administrating the quality of children's physical education there were used principles and notions of modern management theory.

**Keywords:** management, quality of education, physical education, sanitary component, health-forming potential.

---